

ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਏ.ਐਨ.ਆਰ. NONE

ਬਨਾਮ NONE

ਅਸ਼ੋਕ ਕੁਮਾਰ ਮਿੱਤਰ

ਫਰਵਰੀ 24, 1995

[ਡਾ. ਏ.ਐਸ. ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਐਮ.ਕੇ. ਮੁਖਰਜੀ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾਂ]

ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860—ਧਾਰਾ 21—ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ—ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ—ਕੀ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ ਹਨ? ਫੈਸਲਾ ਹਾਂ।

ਜਵਾਬੀ, ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਬ੍ਰਾਂਚ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 120-ਬੀ, 420, 409, 467, 468, 471 ਅਤੇ 477ਏ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1947 ਦੀ ਧਾਰਾ 5(2) ਆਰ/ਡਬਲਯੂਐਸ 5(1)(ਸੀ)(ਡੀ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੀ। ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਫਰੇਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਵਾਬੀ ਨੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਆਂਕ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ' ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਵਾਬੀ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਨਰਵਿਚਾਰ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਹ 'ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ' ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ ਦੇਰੀ ਸਿਰਫ ਅਭਿਯੋਗ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਵਾਬੀ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ 'ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ' ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਇੱਕ 'ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ' ਹੈ ਅਤੇ 'ਬਾਡੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ' ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਜਵਾਬੀ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 (ਬਾਰਾਂਵੀਂ) (ਬੀ) ਅਨੁਸਾਰ 'ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ

ਫੈਸਲਾ: 1. ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੇਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੇਠ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ, ਉਹ 'ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ' ਹਨ।

ਆਰ.ਸੀ. ਕੁਪਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, [1970] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 248; ਅਸ਼ੋਕ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਲਿਮਿਟੇਡ ਅਤੇ ਅਨੰਜ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਆਦਿ., [1990] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 406 (ਸੰਵਿਧਾਨ ਬੈਂਚ) ਅਤੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਬਨਾਮ ਓ.ਪੀ. ਦੇਗਰਾ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਏ.ਆਈ.ਆਰ. (1986) ਐਸ.ਸੀ. 312: ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਖੁਦ 'ਸੁੰਦਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ' ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਦੇਰੀ ਵਿੱਚ। ਦੇਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਅਭਿਯੋਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ 'ਤੇਜ਼ ਮੁਕੱਦਮੇ' ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਅਭਿਯੋਗ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲਾਤਮਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ : ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 311-12 ਦੇ 1995।

10.03.94 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਕੋਲਕਾਤਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ.ਆਰ.ਐਲ. ਆਰ. ਨੰਬਰ 1498 ਅਤੇ 1531 ਦੇ 1991 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਵੇਨੁਗੋਪਾਲ ਰੈੱਡੀ, ਨਵੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਪੀ. ਪਰਮੇਸਵਰਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ।

ਡਾ. ਸ਼ੰਕਰ ਘੋਸ਼ ਅਤੇ ਅਮਲਾਨ ਘੋਸ਼ ਜਵਾਬਦੇਹ ਲਈ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ

ਡਾ. ਆਨੰਦ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ। ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਜਿਸ ਇੱਕੋ ਸਵਾਲ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ 'ਲੋਕ ਸੇਵਕ' ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠਦਾ ਹੈ।

ਜਵਾਬਦੇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤੀ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਾਖਾ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ। ਉਸ ਖਿਲਾਫ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਖਿਲਾਫ ਧਾਰਾਵਾਂ 120 ਬੀ, 420, 409, 467, 468, ਅਤੇ 477ਏ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਧਾਰਾ 5(2) ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 5(1) (ਸੀ) (ਡੀ) ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਿਵਾਰਣ ਅਧਿਨਿਯਮ, 1947 ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮਾਮਲਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੋਲਕਾਤਾ ਦੇ ਅਲੀਪੁਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 4.12.85 ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਜਵਾਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ 'ਲੋਕ ਸੇਵਕ' ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਾਰੀਖ 28.6.91 ਨਾਲ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ- ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਤਦ ਉਪਰੰਤ ਕੋਲਕਾਤਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਚਲਾਏ ਗਏ ਅਭਿਯੋਗ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸੁਧਾਰ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਸੀ (ਏ) ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਅਤੇ (ਬੀ) ਉਹ 'ਲੋਕ ਸੇਵਕ' ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖੁਦ 'ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ' ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਹੋਈ ਦੇਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਅਭਿਯੋਗ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਦੂਜੇ ਆਧਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ 'ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ' ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਓਰੀਐਂਟਲ ਬੈਂਕ ਆਫ ਕਾਮਰਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ, 1982 ਕ੍ਰ. ਲਾ. ਜਰਨਲ 2230 ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਅਭਿਯੋਗ ਨੂੰ ਤਦ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਦਿੱਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਓਰੀਐਂਟਲ ਬੈਂਕ ਆਫ ਕਾਮਰਸ ਮਾਮਲੇ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਪੀਲ ਹੇਠ ਫੈਸਲਾ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਇੱਕ 'ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ' ਹੈ ਅਤੇ ਓਰੀਐਂਟਲ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮਾਮਲੇ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਬਾਡੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੀ ਬਾਰਵੀਂ (ਬੀ) ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ 'ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੇਵਕ' ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿੱਚ ਆਰ.ਸੀ. ਕੁਪਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, [1970] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 248 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀਆਂ (ਅਧਿਗ੍ਰਹਣ ਅਤੇ ਉਦਮਾਂ ਦੀ ਚਲਾਈ) ਅਧਿਨਿਯਮ, 1969 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ 'ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ' ਹਨ।

ਵਿਵਾਦ, ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਬਾਡੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਹੈ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ।

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਅਸ਼ੋਕਾ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਲਿਮਿਟੇਡ ਅਤੇ ਅਨਜ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ, [1990] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 406 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਇੱਕ 'ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ' ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ 'ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਬਾਡੀ' ਹੈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ: "ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਣ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਹੈ।" (ਜੋਰ ਸਾਡਾ)

ਸੰਵਿਧਾਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਓਰੀਐਂਟਲ ਬੈਂਕ ਆਫ ਕਾਮਰਸ ਮਾਮਲੇ (ਉੱਪਰ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ 'ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸਰੀਰ' ਅਤੇ 'ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ' ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੁਣ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕ੍ਰਿਤ ਬੈਂਕ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਮਿਤਵ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਮਿਤਵ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ, 'ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ' ਹਨ?

ਰਾਜ ਰਾਹੀਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਬਨਾਮ ਓ.ਪੀ. ਡੋਗਰਾ & ਓਰਸ., ਏ.ਆਈ.ਆਰ. (1986) ਐਸ.ਸੀ. 312 ਵਿੱਚ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ 'ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ' ਨਹੀਂ ਹਨ ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 21 (ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 21 ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ) ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ :

"ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਨਿਗਮ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 21 ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ 'ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਰ ਜਵਾਬਦੇਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੂਪਿਟਰ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਓਰੀਐਂਟਲ ਅੱਗ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੀ ਹੁਣ ਨਿਗਮ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਰਲ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਡੋਗਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਅਨੰਦ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਮਿਸਟਰ ਕਪਿਲ ਸਿੱਬਲ, ਜੋ ਕਿ ਡੋਗਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੌਸਲ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਕੋਰ 'ਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਟਿਕਾਊ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"

ਸੈਕਸ਼ਨ 21 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ :

"21. 'ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ'- 'ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ' ਸ਼ਬਦ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਰਣਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਣਨ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਮਤ: ਬਾਰਾਂਵਾਂ—ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ—

(ਕ) ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਨਤਕ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਨਿਰਵਾਹ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ;

(ਖ) ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰੀ, ਸੂਬਾਈ ਜਾਂ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀ, ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 617 ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵਿੱਚ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਸਾਥੇ ਪੜ੍ਹਨ ਉੱਤੇ, ਇਹ ਨਿਸਕਰਸ਼ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਲਕੱਟਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੁਕੋਤੀ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਕਿ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਬ੍ਰਾਂਚ ਮੈਨੇਜਰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਅਧੀਨ 'ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ' ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਡਾ. ਘੋਸ਼ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਤੇਜ਼ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਲਗਭਗ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 1985 ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤੱਥ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਤਰਕ ਸਾਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਿ ਦੇਰੀ ਸਿਰਫ ਅਭਿਯੋਜਨ ਕਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੇ ਖੁਦ ਦੇਰੀ ਵਿੱਚ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਨਤੀਜੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਜੋ ਤੱਥਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਦੇਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ, ਜੇ ਕਿ ਸਿਰਫ ਅਭਿਯੋਜਨ ਕਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਚੁਕੋਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਖੁਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਰਕੇ 'ਤੇਜ਼ ਮੁਕੱਦਮੇ' ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਚੁਕੋਤੀ ਫੈਸਲਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਏ.ਜੀ.

ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Vasu Gupta  
Advocate